

University of Groningen

Redenen om uit een leesgroep te stappen

Veenhoff, Merel; Visser, Rozemarijn

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2015

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Veenhoff, M., & Visser, R. (2015). *Redenen om uit een leesgroep te stappen*. Science Shop, University of Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

rijksuniversiteit
 groningen

Redenen om uit een leesgroep te stappen

Merel Veenhoff & Rozemarijn Visser

Project Gedeelde literatuur

**Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en
Communicatie**

april 2015

Inhoud

Samenvatting.....	3
Inleiding	4
Methode	7
Resultaten.....	8
Stellingen	8
Open vraag.....	13
SWOT- analyse	18
Conclusie	21
Bibliografie	23
Bijlagen.....	24
Brief naar gestopte leden.....	24
Enquêtevragen.....	25

Samenvatting

Stichting Senia is een stichting die leesgroepen organiseert voor (voornamelijk) senioren. In dit onderzoek is aandacht besteed aan oud-deelnemers van de stichting die besloten uit een leesgroep te stappen: wat was hun motivatie en hoe kan Senia hier rekening mee houden? Aan de hand van een online anonieme enquête is gestopte deelnemers gevraagd hoe zij hun deelname aan een leesgroep hebben ervaren en wat meespeelde in de keuze om met de leesgroep te stoppen. Tijd speelde hierbij vaak een rol, daarnaast gaven de respondenten aan dat vooral problemen binnen hun leesgroep, een te laag of hoog (lees)niveau van de leesgroep of het werken met de leeswijzer redenen waren dat deelname aan de leesgroep tegenviel. Door middel van een SWOT-analyse worden aanbevelingen gedaan waarmee Senia kan proberen meer deelnemers te behouden.

Inleiding

In het onderzoekscollege ‘Gedeelde literatuur’ staat cultuuroverdracht in leesgroepen centraal. In de colleges zijn verschillende artikelen behandeld, onder andere over wat mensen motiveert om bij een leesgroep te gaan. Volgens Benjamins, Nagtegaal en Van Voorst (2011) zijn hier verschillende redenen voor. Het uitbreiden van de beleavingswereld, de ontspannende werking, identificatie met romanpersonages en het nadenken over het eigen leven blijken redenen om te besluiten in groepsverband te lezen.

Eén van de maatschappelijke partners van het onderzoekscollege gaf aan ook geïnteresseerd te zijn in de andere kant hiervan: waarom besluiten deelnemers om uit een leesgroep te stappen? Het gaat hier om de maatschappelijke partner Senia, een landelijke vrijwilligersorganisatie voor lees- en museumgroepen die zich vooral gericht op senioren. Het doel van Senia is om mensen met dezelfde interesse samen te brengen, zoals te lezen is op de website van de stichting (www.senia.nl). De contactpersoon van Senia gaf aan dat de organisatie elk jaar met afmeldingen te maken heeft, het gaat daarbij om vijftien procent van de deelnemers dat besluit uit een leesgroep te stappen. Over de beweegredenen van de leden om zich af te melden is weinig bekend. De contactpersoon gaf aan hier graag meer informatie over willen zodat de stichting eventueel rekening kan houden met deze redenen. Het is de stichting tot nu toe niet gelukt om achter de werkelijke redenen van de afvallers te komen. De contactpersoon vermoedde dat dit komt door de manier waarop zij dit onderzochten, namelijk door middel van telefonische interviews. Volgens de contactpersoon resulteerde dit in sociaal wenselijke antwoorden en waren respondenten geneigd niet diep in te gaan op de vragen.

Naar aanleiding van de vraag van Senia om onderzoek te doen naar de motivaties om uit een leesgroep te stappen, is onze onderzoeksvraag als volgt:

Hoe kan de uitval van deelnemers van leesgroepen die aangesloten zijn bij Senia worden verminderd?

Zoals uit de hoofdvraag blijkt, is het doel van dit onderzoek om Senia advies te geven om de leesgroepen zo aantrekkelijk mogelijk te maken, om op die manier deelnemers te stimuleren om lid te blijven. Het onderzoek zal zich dan ook vooral richten op inhoudelijke redenen van deelnemers om te stoppen, zoals sociale redenen en redenen die te maken hebben met cultuuroverdracht. Aan de hand van een enquête wordt onderzocht wat er wat betreft de

leesgroepen te verbeteren is. Praktische redenen om te stoppen nemen we wel mee in het onderzoek maar vormen niet de kern. De volgende drie deelvragen zijn opgesteld:

- *Wat is de motivatie van deelnemers om uit hun leesgroep te stappen?*
- *Welke redenen om te stoppen met hebben te maken met cultuuroverdracht?*
- *Welke middelen zou Senia kunnen inzetten om de afstroom van deelnemers (15%) te verminderen?*

We verwachten dat de redenen om te stoppen met een leesgroep divers zijn. We verwachten dat het zowel praktische redenen zullen zijn als redenen die te maken hebben met cultuuroverdracht. Een voorbeeld van een praktische reden is tijdgebrek. Onder cultuuroverdracht verstaan we het overbrengen van ideeën, opvattingen, normen en waarden van mens tot mens. Cultuuroverdracht kan plaatsvinden door middel van literatuur, bijvoorbeeld door de discussies in leesgroepen. Op die manier is de lezer geen passieve gebruiker van literatuur, maar draagt deze actief bij aan het uitwisselen en overbrengen van ideeën, culturele en maatschappelijke vraagstukken, gewoonten en visies (NWO Alfa Meerwaardeaanvraag ‘gedeelde literatuur’, 2014).

We verwachten dat wanneer het niveau van de leesgroep voor een deelnemer te hoog of laag is, er voor dit individu geen sprake kan zijn van cultuuroverdracht. Hierdoor zal deelname aan de leesgroep voor deze persoon niet aan de verwachtingen voldoen of te weinig uitdaging bieden. Dit is onder andere gebaseerd op de activeringstheorie van Berlyne (1971). Deze theorie stelt dat er verband is tussen de complexiteit van de tekst en de positieve/negatieve voldoening die daaraan wordt beleefd. Het verband tussen deze twee kent een piek: de positieve voldoening zal bij een meer complexere tekst eerst toenemen maar op bepaald punt zal deze minder worden en uiteindelijk omslaan in een negatieve voldoening. In dit onderzoek kan de variabele complexiteit van de tekst vervangen worden door het algemene niveau van de leesgroep. Wanneer dit niveau te laag is voor een deelnemer, is er sprake van weinig positieve voldoening en wanneer het niveau veel te hoog is van negatieve voldoening. Witte (2008) baseerde zijn driehoek op deze activeringstheorie. Deze driehoek verbindt lezer, tekst en de opdracht binnen het literatuuronderwijs met elkaar. Deze drie factoren moeten op elkaar aansluiten om de leeservaring van de leerling te optimaliseren. Bij de leesgroepen zouden de lezer, tekst en de leeswijzer moeten aansluiten. Of meer specifiek: de manier waarop de leesgroep de leeswijzer gebruikt zou moeten aansluiten op de deelnemer en de tekst.

In zijn proefschrift onderscheidt Witte (2008) zes leesstijlen: belevend lezen, herkendend lezen, reflecterend lezen, interpreterend lezen, letterkundig lezen en academisch lezen. De stijlen kunnen ook gezien worden als niveaus. Het eerste niveau staat voor een beperkte competentie en deze competentie breidt zich uit naarmate de lezer in een volgend niveau komt. De literaire competentie in het eerste niveau is zeer beperkt, terwijl deze in het zesde niveau als zeer uitgebreid kan worden beschreven. Ook de moeilijkheid van de tekst verandert mee: van zeer eenvoudig tot zeer complex. Wij gaan hier in op het derde en vierde niveau omdat deze waarschijnlijk het meest geschikt zijn voor cultuuroverdracht (Ten Toonder en Van Voorst, 21-01-2015). Het derde niveau, reflecterend lezen, heeft als doel de horizon verbreden en interesse te ontwikkelen voor verteltechnieken. Kenmerken van de lezer bij dit niveau zijn dat deze wil discussiëren over het boek en door het boek aan het denken wil worden gezet. De onderwerpen van het boek hoeven niet direct aan te sluiten op de belevingswereld van de lezer. Boeken die bij dit niveau horen kunnen ingewikkeld zijn en een diepere betekenis hebben. Lezers die lezen op het vierde niveau, het interpreterend lezen, zijn geïnteresseerd in verteltechniek, complexe personages en gebeurtenissen en vinden het uitdagend om een tekst te analyseren (Witte, 2008). Lezen op deze niveaus maakt cultuuroverdracht mogelijk omdat de lezer openstaat voor discussie over het boek en de onderwerpen die hierin voorkomen en bovendien bereid is zijn wereldbeeld te veranderen. Wij veronderstellen dat de niveaus van de verschillende lezers binnen een leesgroep ongeveer gelijk moeten zijn om de deelnemers tevreden te stellen.

Methode

Er is voor gekozen om dit onderzoek uit te voeren door middel van een anonieme enquête onder gestopte deelnemers van stichting Senia. Doordat de enquête anoniem in te vullen is, hopen we te voorkomen dat de gestopte deelnemers antwoorden geven die sociaal wenselijk zijn. Het invullen van een enquête kost weinig tijd en op deze manier hopen we op een grote respons van de oud-deelnemers.

De enquête bevat stellingen over praktische zaken (tijd, geld, etc.) en de sociale en inhoudelijke kant van de leesgroepen. De stellingen zijn opgesteld met behulp van het *Basisboek Methoden en Technieken* van Baarda en De Goede (2006). Er is gekozen voor een vierpuntsschaal bij de stellingen omdat op die manier neutrale antwoorden worden voortkomen. De vier mogelijke antwoorden zijn: helemaal mee oneens, mee oneens, mee eens en helemaal mee eens. Er is gekozen voor stellingen omdat dit het gemakkelijker maakt de antwoorden van de verschillende oud-deelnemers met elkaar te vergelijken en zo conclusies te trekken. Ook is er rekening gehouden met persoonlijke, afwijkende redenen van de gestopte deelnemers. Om die reden heeft de enquête één open vraag. Hier kunnen de deelnemers invullen welke redenen, die niet in de enquête staan, ook meespeelden om tot het besluit te komen lid af te worden bij Senia. Alle vragen uit de enquête zijn bijgevoegd als bijlage aan dit onderzoeksverslag.

De enquête is verspreid onder 825 personen, de opzeggers uit het jaar 2014. Eerdere opzeggers konden niet worden aangeschreven, omdat zij al eerder zijn gevraagd mee te werken aan een onderzoek van Senia. De 825 gestopte deelnemers hebben een mail gekregen met uitleg over het onderzoek en een link naar de enquête. Deze e-mail is bijgevoegd als bijlage aan dit verslag. Uiteindelijk hebben 237 oud-deelnemers de gehele enquête ingevuld. Dit is dertig procent van het aantal gestopte deelnemers, waardoor de resultaten representatief zullen zijn.

De laatste deelvraag (*Welke middelen zou Senia kunnen inzetten om de afstroom van deelnemers (15%) te verminderen?*) zullen we beantwoorden door middel van een SWOT-analyse gebaseerd op de antwoorden van de respondenten. Dit zullen we doen aan de hand van de richtlijnen voor het uitvoeren van een SWOT-analyse (Leeflang, 2003).

Resultaten

Stellingen

De eerste drie stellingen van de enquête hebben betrekking op mogelijk praktische redenen om uit een leesgroep te stappen. Gestopte deelnemers is gevraagd of zij te weinig tijd hadden voor de leesgroep, of het reizen naar en van de leesgroep een probleem was en of deelname aan de leesgroep te duur was.

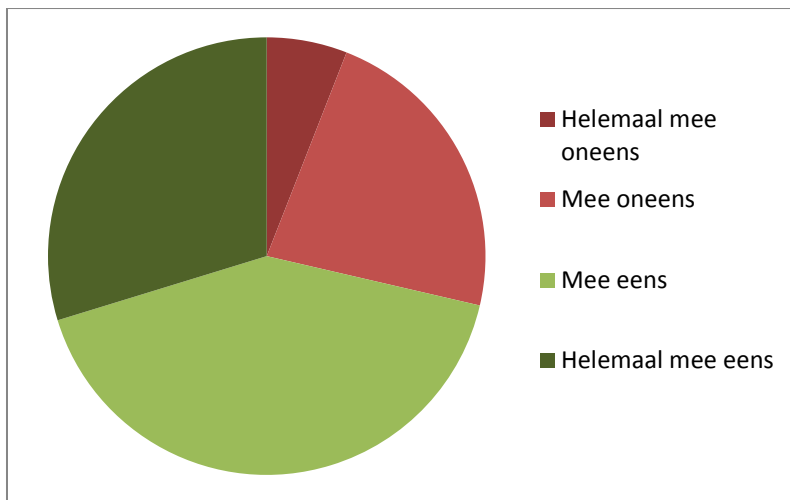
Bijna de helft van de respondenten, 49 procent, geeft aan het helemaal eens te zijn met de stelling dat ze genoeg tijd hadden om deel te nemen aan de leesgroep. Daarnaast is 24 procent het met de stelling eens, 19 procent oneens zijn en 8 procent helemaal niet mee eens. Voor meer dan een kwart van de respondenten speelde tijdgebrek dus mee om uit de leesgroep te stappen. Hoewel tijdgebrek een van de motivaties is om uit een leesgroep te stappen - dit blijkt verderop ook uit de open vraag -, kan Senia geen middelen inzetten om dit te veranderen. Dit is een externe factor.

Het merendeel van de respondenten geeft aan dat het reizen van en naar de leesgroep helemaal geen probleem was, namelijk 84 procent. Voor enkelen was het reizen problematisch, maar ook dit is een externe factor waar Senia geen invloed op heeft. Ook de prijs om deel te nemen aan een leesgroep lijkt geen probleem, 71 procent van de respondenten was het helemaal mee oneens met de stelling dat de deelname te duur was. Van de respondenten vulden 14 procent mee oneens in, 10 procent mee eens en 5 procent helemaal mee eens. Voor 15 procent geldt dus dat zij deelname te veel geld vonden kosten. Uit de open vraag bleek dat dit vooral te maken had met het aanschaffen van de boeken en niet zozeer met de prijs om deel te nemen. Hier komen we verderop op terug.

Hierna volgen zeven stellingen over de deelname aan de leesgroep. Deze stellingen gaan in op de sociale en inhoudelijke kant van deelname aan een leesgroep. Zoals we in de inleiding stelden, denken we dat het voor een optimale leeservaring voor de lezer belangrijk is dat het boek en (het bespreken van) de leeswijzer aansluiten op de lezer.

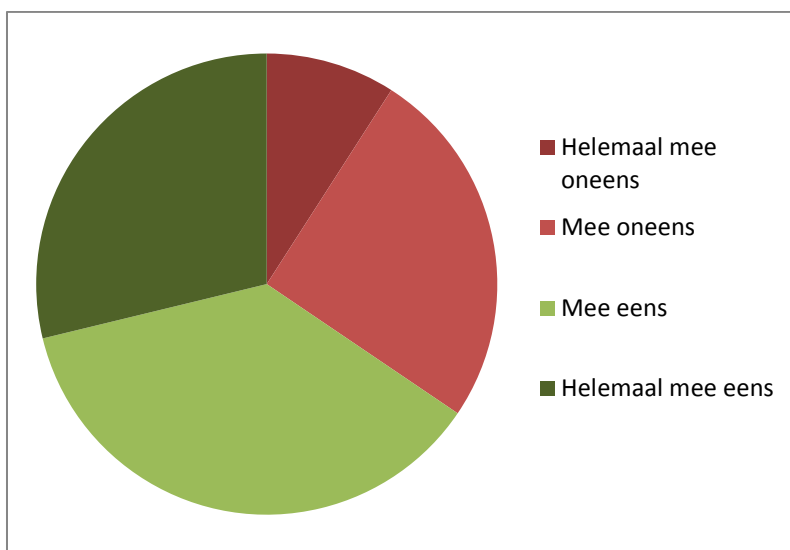
De eerste stelling luidt dan ook: ik was tevreden over de keuze van de boeken. Hier is 42 procent van de respondenten het mee eens en 30 procent het helemaal mee eens. Daar tegenover is 23 procent het met deze stelling oneens en 6 procent het hier helemaal mee oneens. Bijna driekwart van de respondenten is dus tevreden over de keuze van de boeken. Voor de oud-deelnemers van de leesgroepen die hier niet tevreden over waren, geldt naar alle waarschijnlijk dat zij niet tevreden waren met de keuze voor de boeken binnen hun leesgroep.

Dit heeft dan niet perse te maken met de boekenlijst die Senia aanbiedt. Gezien dit en het feit dat iedereen tevreden stellen onhaalbaar is, concluderen wij hier niet uit dat de Senia de boekenlijst moet aanpassen.

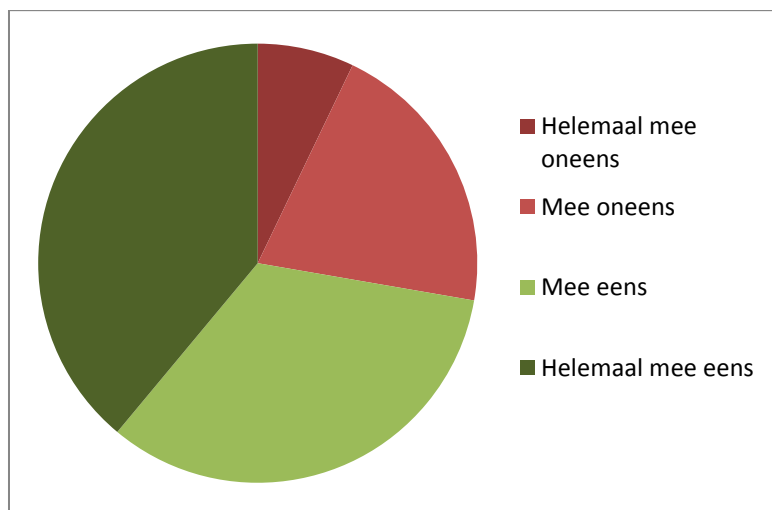
Figuur 1: 'Ik was tevreden over de keuze van de boeken.'

De tweede stelling gaat over het gebruik van de leeswijzers die Senia beschikbaar stelt voor deelnemers. De stelling is: het was prettig om met de leeswijzer te werken. Hierop gaf 9 procent van de respondenten het antwoord het hier helemaal mee oneens te zijn, 25 procent het er mee oneens te zijn, 37 procent het er mee eens te zijn en ten slotte 29 procent het er helemaal mee eens te zijn. In deze antwoorden zien we verdeeldheid, maar het grootste deel van de respondenten is positief over de leeswijzer. Ook in de open vraag zagen we verdeeldheid in de meningen over de leeswijzer. We komen er dan verderop in het onderzoeksverslag nog op terug.

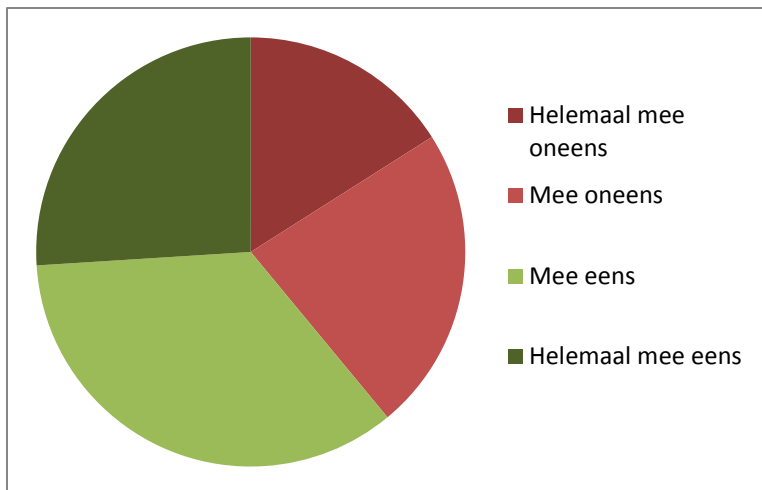
Figuur 2: 'Het was prettig om met de leeswijzer te werken.'

Met de derde stelling willen we achterhalen in hoeverre deelname in de leesgroep leidt tot een betere leeservaring en of de manier van bespreken paste bij de lezer en het boek. Deze stelling luidt: het bespreken van de boeken voegde iets toe aan mijn leeservaring. Van de respondenten gaf 7 procent aan het hiermee helemaal niet mee eens te zijn, 21 procent was het er niet mee eens, 33 procent mee eens en 39 procent helemaal mee eens. Voor het grootste deel van de respondenten geldt dus dat de besprekingen iets toevoegden aan hun leeservaring. Door het actief bespreken van de boeken in een groep kunnen ideeën, culturele en maatschappelijke vraagstukken, gewoontes en visies worden uitgewisseld en worden overgedragen (NWO Alfa Meerwaardeaanvraag 'gedeelde literatuur', 2014). Dit valt onder cultuuroverdracht. Uit de antwoorden op deze stelling kunnen we opmaken dat er naar alle waarschijnlijkheid in de leesgroepen van 72 procent van de respondenten cultuuroverdracht kon plaatsvinden.

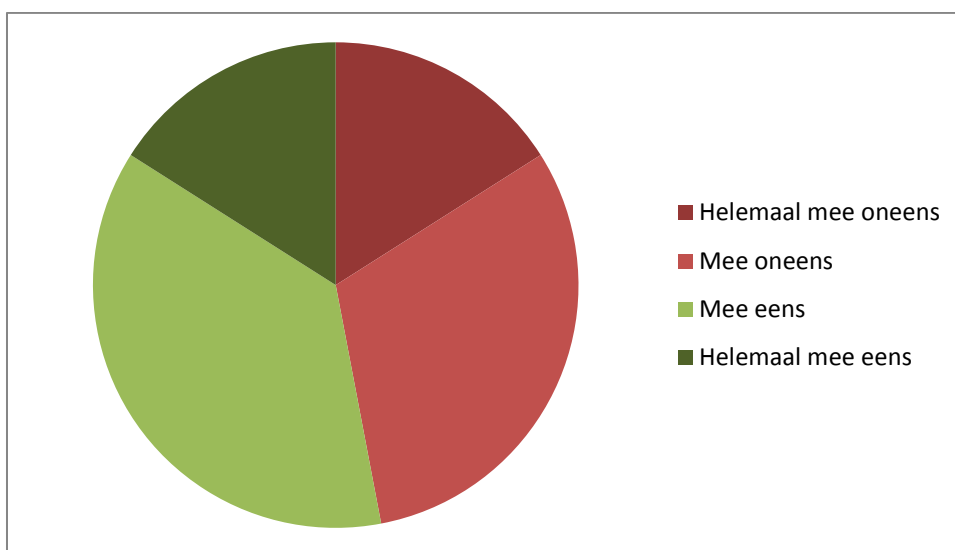
Figuur 3: 'Het bespreken van de boeken voegde iets toe aan mijn leeservaring.'

De vierde stelling luidt: door deelname aan de leesgroep heb ik nieuwe dingen geleerd op het gebied van literatuur en cultuur. Deze stelling is ook gericht op cultuuroverdracht aangezien de stelling opnieuw ingaat op uitwisselen en overdragen van ideeën, culturele en maatschappelijke vraagstukken, gewoontes en visies. Helemaal mee oneens was voor 16 procent van de respondenten het antwoord, mee oneens voor 23 procent, mee eens voor 35 en helemaal mee eens voor 26 procent van de respondenten. Hieruit blijkt dat cultuuroverdracht voor 61 procent van de respondenten plaats vond, zij hebben immers nieuwe ideeën en visies opgedaan over literatuur en cultuur.

Figuur 4: 'Door deelname aan de leesgroep heb ik nieuwe dingen geleerd op het gebied van literatuur en cultuur.'

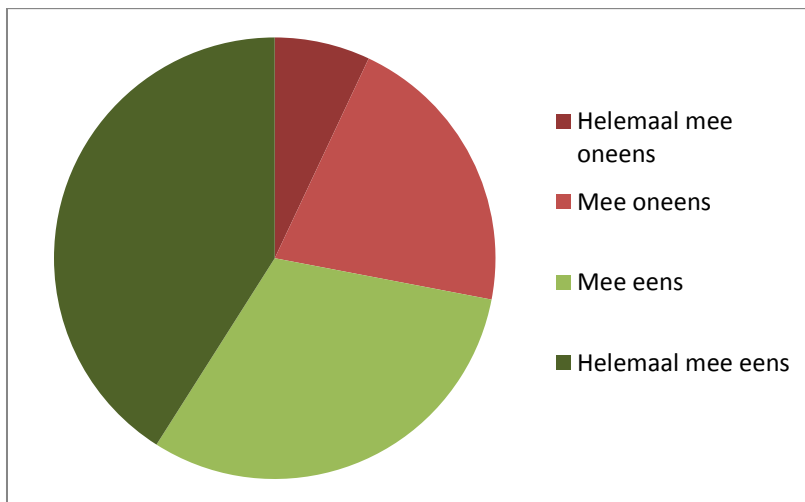
De vijfde stelling is tevens gericht op cultuuroverdracht en luidt: de discussies over de boeken waren uitdagend. Wanneer discussies niet uitdagend zijn, zal dit voor de deelnemer niets toevoegen aan zijn belevingswereld en zal hij hierdoor weinig nieuws leren. We denken dat cultuuroverdracht dan niet op de optimale manier kan plaatsvinden. Op deze stelling gaf 16 procent van de respondenten aan het hiermee helemaal mee oneens te zijn, 31 procent was het er mee oneens, 37 procent was het er mee eens en 16 procent helemaal mee eens. Voor ongeveer de helft van de respondenten waren de discussies uitdagend, voor de andere helft niet. We weten niet waarom de discussies niet uitdagend genoeg waren, dit zou bijvoorbeeld kunnen komen door het niveau van de andere deelnemers van de leesgroep of het niveau van de discussievragen van de leeswijzers.

Figuur 5: 'De discussies over de boeken waren uitdagend.'

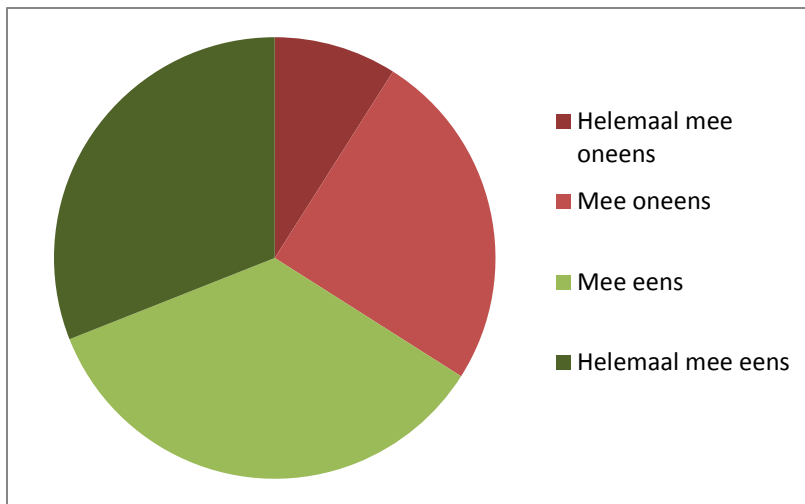
Uit de bovenstaande stellingen blijkt dat cultuuroverdracht in de leesgroepen van de respondenten kon plaatsvinden.

De laatste twee stellingen gingen over de sociale kant van het lid zijn van een leesgroep. De eerste stelling was zowel gericht op de sociale kant als op cultuuroverdracht. Deze stelling is: ik voelde me op mijn gemak, waardoor ik bij kon dragen aan de discussie. Hiermee was 7 procent de van de respondenten het helemaal mee oneens, 21 procent mee oneens, 31 procent mee eens en 41 procent helemaal mee eens. Voor bijna driekwart van de respondenten geldt dus dat hun leesgroep waarschijnlijk een klimaat had waarin zij konden bijdragen aan cultuuroverdracht. We denken dat wanneer men zich op zijn gemak voelt en daardoor bij kan dragen aan de discussie, men actiever zal participeren in de leesgroep en dat het daardoor waarschijnlijker is dat er cultuuroverdracht plaatsvindt.

Figuur 6: 'Ik voelde me op mijn gemak, waardoor ik bij kon dragen aan de discussies.'

De tweede stelling luidde: het contact met de groepsleden sprak me aan. Met deze stelling wilden we de sociale stimulans van een leesgroep controleren. Voor deze stelling geldt dat 9 procent het hier helemaal mee oneens was, 25 procent mee oneens, 35 procent mee eens en 31 procent helemaal mee eens. Het grootste deel van de respondenten zat in een leesgroep met deelnemers die hen aanspraken. Over het belang hiervan komen we bij het bespreken van de open vraag terug.

Figuur 7: 'Het contact met de groepsleden sprak me aan.'

Open vraag

De laatste vraag van de enquête was een open vraag, waar respondenten werden uitgenodigd om in hun eigen woorden te geven waarom ze gestopt zijn met hun leesgroep. Van de 273 respondenten maakten 228 respondenten van deze optie gebruik. Hierdoor hebben we, naast de antwoorden op stellingen, nog meer informatie over de leesgroepen ontvangen. Er zaten bijvoorbeeld ook redenen bij waar we zelf nog niet aan hadden gedacht en die dus niet in de enquête behandeld werden. Dit is nuttige informatie voor ons onderzoek.

Om de antwoorden op de open vraag te kunnen analyseren hebben we deze eerst een keer doorgelezen en zoveel mogelijk verschillende redenen opgeschreven. Daarnaast hebben we de redenen die we in de stellingen hebben getoetst aan de lijst toegevoegd. De uiteindelijke lijst met redenen is dus gebaseerd op de stellingen en de extra informatie uit de open vraag. De redenen op deze lijst hebben we vervolgens gecategoriseerd. Elke categorie bestaat uit redenen die nagenoeg hetzelfde zijn of over hetzelfde onderwerp gaan. Nadat we de enquête offline hebben gehaald waren we er zeker van dat er geen nieuwe resultaten meer binnen zouden komen en zijn we de antwoorden gaan turven. Wanneer iemand meerdere redenen in één antwoord gaf, werd elke reden apart geturfd. Op die manier kreeg elke gegeven reden een plek in de lijst. Onze lijst bestaat uit deze categorieën:

Algemene redenen:

- Persoonlijke redenen of gezondheidsredenen;
- Woonplaats of verhuizing;
- Tijd;
- Kosten;

- Anders (redenen die niet gecategoriseerd konden worden en niet met de sociale of inhoudelijke kant van de leesgroep te maken hadden).

Redenen die te maken hebben met de sociale of inhoudelijk kant van een leesgroep:

- Problemen binnen de groep;
- Problemen met Senia;
- Eén leesgroep opgegeven maar neemt nog deel aan een andere leesgroep, dus niet daadwerkelijk gestopt bij Senia;
- Overgestapt naar Probiblio;
- Overgestapt naar Boekentas;
- Overgestapt naar een leesgroep bij de plaatselijke bibliotheek;
- Een wilde leesgroep begonnen;
- Het niveau van de rest van de groep is te hoog of te laag;
- Niet tevreden met de keuze van de boeken;
- Het niveau van de leeswijzer was te hoog of te laag, of een andere reden die te maken heeft met de leeswijzer.

Resultaten open vraag	
Persoonlijke redenen/Gezondheidsredenen	15
Woonplaats/Verhuizing	10
Tijd	31
Kosten	8
Anders	28
Problemen binnen groep	39
Problemen met Senia	1
Gewisseld van leesgroep, nog lid van Senia	9
Overgestapt naar Probiblio	4
Overgestapt naar Boekentas	1
Overgestapt naar leesgroep bij bibliotheek	5
Overgestapt naar wilde/privé leesgroep	17
Niveau te hoog/Niveau te laag	27
Keuze boeken	17
Leeswijzer	24

Figuur 8. Resultaten van de open vraag

39 respondenten zijn gestopt met hun leesgroep omdat er problemen waren binnen de groep. Uit de antwoorden blijkt dat een onprettige sfeer binnen de groep, onenigheden over de aanpak van de boekbesprekingen, de grootte van de groep of het tijdstip waarop men

bijeenkwam een motivatie kan zijn om uit een leesgroep te stappen. Een voorbeeld: “De reden dat ik ermee gestopt ben was omdat het niet echt liep tussen de leden onderling. Teveel ergernissen.” Uit één van de stellingen (stelling 10) hierboven bleek dat het grootste deel van de oud-deelnemers wel tevreden was met het contact met de andere deelnemers. Uit de 39 antwoorden maken we op dat wanneer dit niet zo is en de problemen binnen de groep te prominent zijn, dit een motivatie kan zijn om te stoppen en dat samenstelling van de leesgroep dus tot op zekere hoogte belangrijk is.

31 keer respondenten hadden geen tijd (meer) om deel te nemen aan de leesgroep. Een voorbeeld: “Ik vond het leuk maar het kostte ook veel tijd. Ik wilde deze tijd nu anders besteden.” Deze reden kwam ook voor in de stellingen (stelling 1) en werd in de open vraag door een aantal respondenten benadrukt. Zoals wij al eerder schreven, is het tijdgebrek van de deelnemers een externe factor waar Senia niet veel aan kan doen.

Uit 27 van de antwoorden blijkt dat het niveau van de groep niet aansloot bij dat van de respondent. Er waren zowel respondenten die het niveau van de groep te hoog vonden, als respondenten die niet tevreden waren over het niveau van de groep omdat deze te laag was. Twee voorbeelden: “Niveau was erg hoog, wel te volgen, maar niet gemakkelijk te participeren.” en een voorbeeld voor een te laag niveau: “Ik was wat teleurgesteld over het naar mijn mening wat lagere niveau van de discussies, waardoor ik me niet echt in de groep voelde passen of mijn ei kwijt kon en ben gestopt.” We denken dat wanneer er geen overeenkomstig leesniveau bestaat in een groep, er geen sprake kan zijn van succesvolle cultuuroverdracht. Het vinden van een leesgroep waarvan de deelnemers op elkaar aansluiten wat betreft leesniveau kan er waarschijnlijk voor zorgen dat er grotere kans is op cultuuroverdracht. Daarnaast denken we dat meer overeenkomstigheid van leesniveau binnen een leesgroep ervoor kan zorgen dat deelnemers minder snel zullen willen stoppen.

27 respondenten zijn gestopt met hun leesgroep om ergens anders lid te worden van een leesgroep of zijn als gehele leesgroep zonder Senia verder gegaan. 10 respondenten stapten over naar een andere service. Deze stap werd voornamelijk gezet omdat hetzelfde boek vaak niet voor allen beschikbaar was bij de bibliotheek en men het te duur vond om elk boek aan te schaffen. 17 respondenten zijn met hun leesgroep zonder Senia verder gegaan, als een ‘wilde’ leesgroep. Twee voorbeelden: “Alle leden lid van zelfde bibliotheek ,dus moeilijk om boeken te lenen. Nu lid van Probiblio (koffer met zeven boeken).” En een voorbeeld van een respondent wiens leesgroep als ‘wilde leesgroep’ is verder gegaan: “Wij zijn als leesgroep los van Senia doorgedaan omdat we meer eigen keuzes van boeken wilden bespreken.” Hieruit maken we op dat Senia op het gebied van het aanbieden van de te lezen boeken nog wat te

winnen heeft. Zo zou het nuttig kunnen zijn om samenwerkingen aan te gaan met plaatselijke bibliotheken om er voor te proberen zorgen dat er meer boeken beschikbaar zijn. Dan staat stichting Senia ook sterker tegenover concurrerende services, zoals Probiblio. Wat betreft deelnemers die met hun leesgroep verder gaan als ‘wilde’ leesgroep, is het de vraag wat Senia hier aan kan doen. Er zou een poging gedaan kunnen worden om de boekenlijst wat ‘vrijer’ te maken of uit te breiden, maar we begrijpen dat dit lastig is vanwege de werkwijze met de leeswijzers.

24 respondenten zijn gestopt met hun leesgroep omdat ze niet tevreden waren over de leeswijzer. Er zijn zowel respondenten die de leeswijzer te makkelijk, te schools of te star vinden, als respondenten die de leeswijzer te moeilijk vinden, voor wie de leeswijzer teveel aanvoelde als huiswerk of die er te weinig tijd voor hadden. Een aantal voorbeelden: “De leeswijzer is schools en vraagt niet of nauwelijks naar wat je mening is over het gelezene (en waarom).” “Ik vind dat ik op internet betere commentaren op de boeken kan vinden dan in de Senia leeswijzers; met name de vragen van Senia vond ik vervelend.” “Aantal vragen bij de leeswijzers was soms wat veel, waardoor sommige leden geen zin/tijd hadden om na te denken over alle vragen.” De leeswijzer is de service van Senia waar de gestopte deelnemers van 2014 het wisselvalligst over eens zijn. Dit zagen wij ook in de stelling over de leeswijzer terug. We denken dat het aanbieden van een leeswijzer een service is die Senia uniek maakt en waar waarschijnlijk veel deelnemers tevreden mee zijn, aangezien het grootste deel van de respondenten hier ook tevreden mee waren (66% blijkt uit stelling 4). We denken dan ook niet dat Senia de leeswijzer zou moeten afschaffen of aanzienlijk veranderen. Wel zou er meer aandacht kunnen zijn voor de eigen mening over het boek. Respondenten die niet tevreden waren met de leeswijzer merkten op dat ze het jammer vonden dat er binnen de leeswijzer geen ruimte is voor de eigen mening. Daarnaast denken we dat het voor Senia van belang kan zijn om aan te geven dat men met de leeswijzer om kan gaan zoals het beste bij hen past, bijvoorbeeld enkel als richtlijn voor de discussies of juist als manier om dieper op het boek in te gaan. Op die manier zou het kunnen dat deelnemers de leeswijzer niet meer als huiswerk zien of er juist meer uit kunnen halen.

17 respondenten zijn niet tevreden zijn met de boeken die Senia beschikbaar stelt. “Er werden vaak oude titels aangeboden.” En “Ik kies graag zelf boeken in plaats van te moeten kiezen uit een lijst. Er mag wel een lijst zijn met voorstellen maar ik vind dat leesgroepen hun eigen boeken moeten kunnen kiezen. Ik vind ook dat iedere leesgroep een verschillende sfeer heeft en daarom dus ook eigen keuzes moet kunnen maken.” Zoals hierboven al eerder gezegd is, stichting Senia zou meer nieuwe titels aan kunnen bieden, maar dat zou wel betekenen dat er

een grotere druk ligt op het maken van leeswijzers, dus moet er worden afgewogen of dat het waard is.

15 respondenten zijn met hun leesgroep gestopt vanwege persoonlijke of gezondheidsredenen, bijvoorbeeld deze respondent: “De ouderdom komt met [nog meer] gebreken.” Aan deze externe factor kan Senia uiteraard niets veranderen.

10 respondenten zijn gestopt met hun leesgroep vanwege een verhuizing of hun huidige woonplaats. Zo heeft een respondent geantwoord: “De reden is verhuizing naar een gebied waar geen Senia-groepen actief zijn.” We denken dat Senia op dit punt wat kan winnen. Hoewel slechts 10 van de 273 respondenten gestopt zijn omdat in hun huidige woonplaats geen leesgroep actief was, denken we dat hier toch een mogelijkheid ligt voor stichting Senia. In een gebied waar geen leesgroep actief is, zijn er misschien ook potentiële nieuwe deelnemers te vinden. In dat geval zou Senia meer leden kunnen aantrekken door in meer gebieden actief te zijn.

9 respondenten zijn nog wel lid van Senia en zijn slechts met 1 leesgroep gestopt of zijn gewisseld van leesgroep. Uit deze antwoorden blijkt dat er ook deelnemers zijn die van meerdere leesgroepen lid waren en slechts één leesgroep hebben opgezegd en dus nog wel van een andere leesgroep lid zijn. Bijvoorbeeld: “Ik was al van 2 andere leesgroepen lid en wilde heel graag ook een geschiedenis leesgroep erbij. Maar het was te veel. Ik kreeg de boeken niet op tijd uit.” We denken dat geen negatief punt is. Het toont aan dat er deelnemers zijn die zo tevreden zijn over de leesgroepen en de verschillende thema’s van deze leesgroepen dat ze van meerdere groepen lid zijn. Uiteraard kan het dan zijn dat wanneer een deelnemer minder tijd heeft of een leesgroep minder bevalt, er eentje afvalt, maar dan is Senia in principe geen deelnemer kwijt.

Voor 8 respondenten zijn de kosten van het lidmaatschap van Senia te hoog: “Het inkomen van gepensioneerden neemt af en de kosten van levensonderhoud nemen flink toe. Omdat je je geld maar één keer kunt uitgeven, moet je keuzes maken.” Senia zou misschien iets kunnen veranderen aan de kosten (dat weten wij niet zeker) maar aangezien deze voor slechts acht van de 273 respondenten te hoog is, denken wij dat dit niet noodzakelijk is. Ook bij de stellingen is dit een klein aandeel, namelijk 15%.

Eén respondent gaf aan gestopt te zijn omdat er problemen waren met stichting Senia. Bijvoorbeeld: “St. Senia is erg star in zijn benadering. De reden dat we zijn weggegaan is dat we perse voor 1 augustus een boekenlijst moesten opgeven, terwijl we daar als beginnende

groep nog niet klaar voor waren. We zijn er toen “uitgegooid”. Ook erg ouderwets om leeswijzers per post te versturen naar de contactpersoon, die ze dan weer moet doorsturen. We zouden graag wat meer flexibiliteit hebben willen zien.” Aangezien maar één respondent (of één leesgroep, zoals op te maken uit de quote) een negatieve ervaring heeft met Senia, valt hier weinig over te zeggen.

Tenslotte de categorie ‘anders’, waar we 28 antwoorden onder hebben gevoegd, die niet onder 1 van de andere categorieën paste en niet iets te maken had met het inhoudelijke of sociale aspect van de leesgroep. Bijvoorbeeld: “Ik heb opgezegd omdat in feite niet geïnteresseerd was in literatuur.” Deze antwoorden laten we buiten beschouwing, omdat we denken dat deze niets zullen toevoegen aan ons onderzoek, aangezien al deze redenen slechts één keer voorkwamen.

SWOT- analyse

Om aan de hand van de resultaten tot een goede aanbeveling te komen voor stichting Senia hebben we een SWOT-analyse uitgevoerd. Een SWOT-analyse is een middel waarmee organisaties hun beleid of veranderingen in het beleid kunnen evalueren (Leeflang, 2003, p. 231). Hierbij wordt gekeken naar interne factoren, de *strengths* en *weaknesses* van de organisatie, en omgevingsfactoren, *opportunities* en *threats*. Op die manier krijgt de organisatie een duidelijk beeld van haar eigen positie. We baseren onze SWOT-analyse op de resultaten uit onze enquête, waardoor de analyse voornamelijk gaat over het functioneren van Senia volgens de respondenten. Het is dan ook geen representatie van hoe de rest van de deelnemers over Senia denkt.

De sterke punten van Senia zijn de organisatie zelf, de titels die op de lijsten staan met boeken die kunnen worden gekozen en de leeswijzers als duidelijke werkwijze. Dit laatste punt is tegelijkertijd ook een zwak punt van de stichting. Een groot deel van de gestopte deelnemers vindt het fijn om de leeswijzer als ondersteuning te hebben, maar er is ook een deel dat problemen heeft met deze werkwijze. Wij raden aan om toch deze methode door te zetten, omdat het Senia onderscheidt van andere organisaties en van ‘wilde leesgroepen’ waarbij met een andere of zonder methode wordt gewerkt. Daarnaast moeten we er ons bewust van zijn dat het een lastige opgave is om iedereen tevreden stellen. Wel is het wenselijk om meer aandacht te geven aan de eigen mening in de leeswijzer, omdat dat een vaak gehoorde klacht was.

SWOT-analyse	
Intern	Extern
<i>Strenghts</i>	<i>Opportunities</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Deelnemers (en oud-deelnemers) zijn tevreden over de organisatie 	<ul style="list-style-type: none"> • Leesgroepen maken met deelnemers met hetzelfde leesniveaus
<ul style="list-style-type: none"> • Duidelijke werkwijze met de leeswijzers 	<ul style="list-style-type: none"> • Actief worden in gebieden waar nog geen Senia-leesgroepen bestaan
<ul style="list-style-type: none"> • Tevredenheid over boekenlijst 	
<i>Weaknesses</i>	<i>Threats</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Senia biedt zelf geen boeken aan 	<ul style="list-style-type: none"> • Andere organisaties (zoals bibliotheken) die boeken / leesgroepen aanbieden
<ul style="list-style-type: none"> • Samenstelling van de leesgroepen niet altijd optimaal 	
<ul style="list-style-type: none"> • Vaste werkwijze: de leeswijzer 	

Figuur 9 SWOT-analyse

Een zwak punt van Senia is dat zij de boeken niet aanbieden. Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat het voor sommige deelnemers lastig is om te zorgen dat alle leden van een leesgroep over het gekozen boek beschikken zonder het te hoeven kopen. Dit is een punt waar verbetering mogelijk is, bijvoorbeeld door een (nauwere) samenwerking met plaatselijke bibliotheken. Door die samenwerking staat Senia sterker tegenover de concurrentie van andere organisaties die boeken en/of leesgroepen aanbieden.

Uit de resultaten van de enquête blijkt dat het beleid met betrekking tot het samenstellen van leesgroepen nog niet optimaal is. Problemen binnen de groep is één van de belangrijkste motivaties om te stoppen met een leesgroep. Op dit moment organiseert Senia één bijeenkomst voordat een nieuwe leesgroep wordt gevormd. Senia zou meer bijeenkomsten kunnen organiseren, waardoor mensen beter kunnen beslissen of ze bij de groep passen. Dit is alleen mogelijk als er voldoende mensen zich aanmelden om meerdere leesgroepen te vormen, als er zich slechts vijf mensen melden dan is het lastig om rekening te houden met sociale voorkeur en leesniveaus. We denken dan ook dat Senia in gebieden of steden waar veel leesgroepen zijn eventueel onderscheid zou kunnen maken in niveau. Een ongelijk niveau kan een motivatie zijn om te stoppen met een leesgroep. Door meer rekening te houden met een sociale klik en een gelijkwaardig leesniveau zullen leden meer tevreden zijn

met hun leesgroep en zal er minder motivatie zijn om er mee te stoppen. Daarnaast denken wij dat door te zorgen voor een gelijkwaardig niveau er grotere kans is op een succesvolle cultuuroverdracht.

Kansen die Senia nog heeft om meer leden te behouden en aan te trekken, zijn door actief te worden in steden of gebieden waar Senia nog niet actief is. Een klein aantal respondenten is enkel gestopt door een verhuizing naar een gebied waar Senia niet actief is. We denken hier een mogelijkheid ligt voor stichting Senia. In een gebied waar nog geen leesgroep actief is, zijn er misschien ook potentiële nieuwe deelnemers te vinden. In dat geval zou Senia meer leden aantrekken door in meer gebieden actief te zijn.

Conclusie

In deze conclusie zullen we onze onderzoeksvraag beantwoorden. Deze luidde: *Hoe kan de uitval van deelnemers van leesgroepen die aangesloten zijn bij Senia worden verminderd?*

Aan de hand van de resultaten van onze enquête onder gestopte deelnemers van 2014 en de SWOT-analyse die we aan de hand van deze resultaten hebben uitgevoerd, kunnen we onze onderzoeksvraag nu beantwoorden. We denken dat er een aantal zaken zijn die Senia zou kunnen overwegen om de uitval van deelnemers van leesgroepen te verminderen.

Ten eerste zou Senia haar beleid met betrekking tot het samenstellen van de leesgroepen aan kunnen passen. In de antwoorden op de open vraag werden problemen binnen de groep het vaakst genoemd als reden om met een leesgroep te stoppen. Daarnaast waren er respondenten die in de open vraag opmerkten dat hun eigen niveau verschilde van het niveau van de rest van de deelnemers van hun leesgroep. Hieruit maken wij dan ook op dat wanneer deelnemers stoppen, dit toch het vaakst te maken heeft met problemen binnen de groep, zowel op sociaal als intellectueel vlak (leesniveau). Hierbij moet wel opgemerkt worden dat een relatief klein deel van de respondenten hier werkelijk problemen mee hadden. Bij stelling 10 zien we namelijk weer dat het overgrote deel (66 procent) van de respondenten aangaf dat het contact met hun groepsleden hun aansprak.

Ten tweede denken we dat het gunstig kan zijn om de leeswijzer nog eens te beoordelen. Hoewel de meningen over de leeswijzer onder de oud-deelnemers uiteenlopen, raden wij Senia aan om deze methode te behouden. Het onderscheidt Senia van andere instellingen die leesgroepen organiseren en van 'wilde' leesgroepen. We denken dat het een lastige opgave is om de leeswijzers op zo'n manier te maken dat iedereen er tevreden mee is. We denken echter wel dat het een optie kan zijn om verschillende leeswijzers te maken, of verschillende onderdelen binnen de leeswijzer, zodat de leeswijzer meer aansluit op de verschillende niveaus die de deelnemers hebben. Voor een aantal respondenten was de leeswijzer nadrukkelijk een motivatie om te stoppen, maar daar staat weer tegenover dat de oud-deelnemers over het algemeen tevreden waren over het gebruik van de leeswijzer, zoals de antwoorden op stelling 7 laten zien (66% vond de leeswijzer prettig om mee te werken). Aangezien het aanpassen van de leeswijzers waarschijnlijk een tijdrovend proces is, is een andere optie om bij de deelnemers (nog duidelijker) te benadrukken dat zij zelf kunnen besluiten op welke manier zij met de leeswijzer omgaan. Op die manier kan er misschien voor gezorgd worden dat deelnemers de leeswijzer niet meer als een motivatie zien om te stoppen.

Ten derde denken we dat het voor Senia interessant kan zijn om (nauwere) samenwerkingen aan te gaan met plaatselijke bibliotheken. Een aantal respondenten waren gestopt bij Senia, omdat het voor hen lastig was om tegelijkertijd een boek bij de bibliotheek te lenen en ze niet elk te lezen boek aan willen schaffen. Door samenwerkingen aan te gaan met plaatselijke bibliotheken, die de leesgroepen aangesloten bij Senia de mogelijkheid kan geven om de te lezen boeken te lenen, kan er waarschijnlijk een motivatie om te stoppen worden weggenomen. Tevens zal Senia op die manier sterker staan tegenover de concurrentie van andere organisaties die boeken en/of leesgroepen aanbieden. We denken ook dat zo'n samenwerking de stichting Senia interessanter kan maken voor potentiële nieuwe deelnemers.

Ten vierde denken we dat Senia nog een mogelijkheid heeft om een aantal deelnemers te behouden en tegelijkertijd potentiële nieuwe deelnemers aan te spreken. Een aantal respondenten zijn geen deelnemer meer van Senia, omdat zij verhuisden naar een stad waar Senia (nog) niet actief is. We denken dan ook dat het voor Senia gunstig kan zijn om actief te worden in gebieden waar zij nog niet actief is of tenminste te polsen of er interesse is voor activiteit van Senia in deze gebieden. Hoewel het aantal respondenten dat gestopt is door een verhuizing naar een gebied waar Senia niet actief is relatief klein is (volgens de antwoorden op de open vraag was dit voor 10 respondenten een reden om te stoppen), denken we dat het voor Senia toch voordelig kan zijn om in nieuwe gebieden actief te worden. In een gebied waar zij nog niet actief is, zijn waarschijnlijk ook potentiële nieuwe deelnemers te vinden. Uiteraard moeten er deze gebieden genoeg gegadigden zijn om werkelijk een leesgroep op te kunnen richten.

Tenslotte willen we nogmaals benadrukken dat deze aanbevelingen zijn gebaseerd op de resultaten van onze enquête en dus enkel uitgaan van de meningen en ervaringen van een aantal oud-deelnemers uit 2014. De meningen van de huidige deelnemers hebben wij dus niet meegenomen in onze analyse. Hierdoor zijn onze resultaten relatief betrekkelijk, maar we denken dat we er toch een aantal zaken uit op hebben kunnen maken, die we in de bovenstaande aanbevelingen hebben samengevat. Wel denken we dat het gunstig zou zijn om verschillende zaken in de toekomst nog te onderzoeken. Zo zou het interessant zijn om te onderzoeken op welke manier lezers met verschillende leesniveaus de leeswijzer beoordelen en op welke manier de leeswijzer optimaal passend gemaakt kan worden voor lezers met verschillende niveaus. Daarnaast zou het boeiend zijn om te onderzoeken op welke manier het beleid van Senia met betrekking tot het samenstellen van de leesgroepen geoptimaliseerd zou kunnen worden.

Bibliografie

- Alfa Meerwaarde. Gehonoreerde NWO-aanvraag 'gedeelde literatuur'. 2014.
- Baarda, D.B. & de Goede, M.P.M. *Basisboek Methoden en Technieken: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Wolters – Noordhoff, 2006.
- Benjamins, M., Nagtegaal, M. & van Voorst, S. 'Het geheim van de lezer. Lezen bij de Drentse literatuurclubs.' In: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis 18*. Nijmegen/Leiden: Uitgeverij Vantilt & Nederlandse Boekhistorische Vereniging, 2011, 191-208.
- Berlune, D.E. *Aesthetics and psycobiology*. New York: Appleton Century Crofts, 1971.
- Den Toonder, J. & Van Voorst, S. Lezing op het Ravenstein seminar. *Alfa Meerwaarde Gedeelde literatuur: cultuuroverdracht in leesgroepen*.
- Leeftang, P.S.H. *Marketing*. Groningen: Stenfert Kroese, 2003.
- Stichting Senia. *Over ons*. Geraadpleegd op 12-02-2015 via <http://www.senia.nl/pag/over-ons.html>.
- Witte, T. *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Stichting Lezen, 2008.

Bijlagen

Brief naar gestopte leden

Geachte heer/mevrouw,

Wij zijn twee studenten aan de Rijksuniversiteit Groningen. Vanuit onze interesse in literatuur doen we vanuit het mastercollege *Gedeelde Literatuur* onderzoek naar leesgroepen. Het doel van dit college is om meer te weten te komen over hoe leesgroepen werken. Zo zijn er studenten die onderzoek doen naar de functie van de leeswijzers of zich verdiepen in hoe leesgroepen tot een keuze komen wat betreft de boeken die zij lezen.

Wij hebben besloten ons onderzoek te richten op oud-leden van leesgroepen en specifiek op oud-leden van leesgroepen van Senia. Dat is dan ook de reden dat we u benaderen. Wij zouden het ontzettend op prijs stellen als u ons zou willen helpen met ons onderzoek. Dit kan heel simpel door de enquête in te vullen die u kunt vinden door op de onderstaande link te klikken:

<http://www.thesistools.com/web/?id=435127>

Het invullen van de anonieme enquête zal niet langer dan vijf minuten duren. U helpt hiermee niet alleen ons maar ook de huidige leden van Senia. Aan de hand van uw antwoorden zullen we Senia aanbevelingen doen en kan de organisatie van leesgroepen, waar nodig, worden verbeterd.

Met vriendelijke groet,

Merel Veenhoff en Rozemarijn Visser

Enquêtevragen

Gesloten vragen / stellingen

Algemene vragen

Van wat voor soort leesgroep was u lid?

Nederlandstalige literatuur

Anderstalige literatuur

Geschiedenis

Filosofie

Hoe lang was u lid van een leesgroep?

0-2 jaar

3-3 jaar

6-10 jaar

>10 jaar

Geslacht

Man

Vrouw

Praktische redenen

Ik had genoeg tijd om deel te nemen aan de leesgroep

Helemaal mee oneens

Mee oneens

Mee eens

Helemaal mee eens

Het reizen van en naar de leesgroep was een probleem

Helemaal mee oneens

Mee oneens

Mee eens

Helemaal mee eens

Deelnemen aan de leesgroep was te duur

Helemaal mee oneens
Mee oneens
Mee eens
Helemaal mee eens

Deelname aan de leesgroep

Ik was tevreden over de keuze van de boeken

Helemaal mee oneens
Mee oneens
Mee eens
Helemaal mee eens

Het bespreken van het boek voegde iets toe aan mijn leeservaring

Helemaal mee oneens
Mee oneens
Mee eens
Helemaal mee eens

Door deelname aan de leesgroep heb ik nieuwe dingen geleerd op het gebied van literatuur en cultuur

Helemaal mee oneens
Mee oneens
Mee eens
Helemaal mee eens

Het was prettig om met de leeswijzer te werken

Helemaal mee oneens
Mee oneens
Mee eens
Helemaal mee eens

De discussies over de boeken waren uitdagend

Helemaal mee oneens
Mee oneens
Mee eens

Helemaal mee eens

Ik voelde me op mijn gemak, waardoor ik bij kon dragen aan de discussie

Helemaal mee oneens

Mee oneens

Mee eens

Helemaal mee eens

Het contact met de groepsleden sprak me aan

Helemaal mee oneens

Mee oneens

Mee eens

Helemaal mee eens

Open vraag

‘Als u nog verdere opmerkingen heeft over uw redenen om niet meer lid te zijn van een leesgroep bij Senia, kunt u dat hieronder aangeven.’

Colofon

Titel:	Motivaties om uit een leesgroep te stappen
Auteur:	Merel Veenhoff en Rozemarijn Visser
Een uitgave van:	Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie Rijksuniversiteit Groningen
Begeleiding:	dr. S. van Voorst ,dr. P. Broomans, dr. J.M.L. den Toonder
Met dank aan:	Organisatie Stichting Senia en oud-leden voor het invullen van de enquête
Verkoopprijs:	5,00 €
Uitgave:	Groningen, april 2015
Contact:	Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie Postbus 716 9700 AS Groningen 050-3635271 tawi@rug.nl www.rug.nl/wewi